

УДК 94[410:(47+57)]:339"1979/1980"

В. Садикова, асп.
КНУ імені Тараса Шевченка, Київ

БРИТАНСЬКО-РАДЯНСЬКІ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ (1979 Р. – ПЕРША ПОЛОВИНА 1980-Х РР.)

У статті розглядаються особливості торговельно-економічних відносин Великої Британії та Радянського Союзу в 1979 р. – у першій половині 1980-х рр. Автор аналізує проблеми торговельної політики обох країн та їхньої співпраці в цій галузі.

Ключові слова: Велика Британія, Радянський Союз, торговельна політика.

Внаслідок перемоги Маргарет Тетчер на виборах 3 травня 1979 року і отримання нею посади прем'єр-міністра Великої Британії перед новим урядом постала низка важливих завдань. Основним серед них було питання визначення її власної політичної лінії стосовно відносин із Радянським Союзом.

Ставлення М. Тетчер до СРСР було неоднозначним й переважно негативним. Проте, як політик, вона розуміла необхідність для Великої Британії налагодження конструктивних дипломатичних та економічних відносин з СРСР.

У межах підписаного у 1977 р. Протоколу про наміри розвитку співробітництва між Міністерством зовнішньої торгівлі СРСР та британською автомобілебудівельною компанією "Нозерн енжінірінг індастріз", новим британським урядом у жовтні 1979 р. було підписано британсько-радянський договір про кооперативне виробництво та узгоджений збут комплектуючих для автомобілів. У цьому ж році було підписано низку великих контрактів стосовно постачання до Радянського Союзу резинотехнічного обладнання для Білоцерківського та Воронезького шинних заводів, обладнання для двох заводів з виробництва метанолу та ін.

На розвиток британсько-радянської торгівлі сприятливо вплинули дві події: VIII сесія Постійної міжурядової комісії з питань науково-технічного та торговельно-економічного співробітництва (Москва, жовтень 1979 р.) та Національна виставка СРСР під девізом "Мир та прогрес через співпрацю" (Лондон, 23 травня – 10 червня 1979 р.), в якій взяли участь 16 загальносоюзних зовнішньоторговельних об'єднань, і під час якої між радянськими торговельними організаціями та британськими компаніями було підписано контракти з експорту та імпорту на суму 33,4 млн рублів [6, с. 137].

У період з 1975 р. по 1979 р. спостерігалась позитивна динаміка торговельних відносин обох країн. Обсяг торгівлі між країнами зріс більш ніж у 2 рази (з 959 млн у 1975 р. до 1904 млн рублів у 1979 р.). Радянське вторгнення в Афганістан (грудень 1979 р.) зумовило погіршення відносин між двома країнами і як наслідок скорочення двосторонньої торгівлі (у 1980 р. товарообіг зменшився до 1811 млн рублів). Цьому сприяла і політика Координаційного Комітету з експортного контролю (міжнародної організації, створеної у 1949 р. країнами Заходу), спрямована на всебічний контроль над експортом Радянського Союзу [1, с. 199].

Згодом, незважаючи на політичні суперечності, відновилася позитивна динаміка в розвитку британсько-радянської торгівлі. Традиційно для Радянського Союзу зберігалось позитивне сальдо торговельного балансу для торгівлі з Великою Британією. Однак, у 1980 р. утворилося негативне сальдо за рахунок збільшення постачання до СРСР британських автомобілів та устаткування, а також у зв'язку зі значним зменшенням експорту у Велику Британію низки радянських товарів (нафти, легкових, вантажних автомобілів та ін.).

Головними предметами радянського експорту до Великої Британії були сировинні товари та напівфабрикати

(близько 90 %). СРСР закуповував у Великої Британії: прокат чорних металів, кольорові метали, сталеві труби, синтетичні волокна, промислові товари [6, с. 136-137].

Британський уряд намагався активізувати торговельно-економічні відносини з Радянським Союзом. Під час зустрічі М. Тетчер з послом СРСР у Британії В. Поповим у 1981 р. прем'єр підкреслювала, що Британія має намір розвивати відносини з СРСР у необхідних галузях. Вона вважала торгівлю однією з пріоритетних галузей, де співпраця двох країн є можливою і бажаною [4, с. 162].

Радянський Союз, починаючи з 1981 р., обговорював із західноєвропейськими фірмами проект побудови газопроводу Ужгород – Уренгой довжиною 4500 км, одним із завдань якого було постачання газом країн Західної Європи. Однак, Адміністрація США у 1981 р. спрямувала місію (т. зв. "Рейд Рашиша") до членів НАТО під керівництвом Заступника Секретаря США з економічних відносин Маєра Рашиша, який мав спонукати членів Альянсу обмежити постачання обладнання на будівництво газопроводу та продаж СРСР газу країнам Заходу. "Рейд Рашиша" зазнав невдачі та осуду Об'єднаним Королівством, що було схвально сприйнято керівництвом Москви. Член Політбюро ЦК КПРС М. Горбачов з цього приводу зазначав: "коли Вашингтон спробував почати кампанію тиску на Радянський Союз для зриву планів будівництва газопроводу Сибір – Західна Європа, М. Тетчер була серед перших, хто виступив на захист передачі британськими кампаніями необхідного обладнання до СРСР..." [1, с. 199]. За словами держсекретаря США А. Хейга, британський прем'єр рішуче заявляла: "Європа скоріше відійде від Сполучених Штатів, ніж відмовиться від проекту газопроводу" [4, с. 164]. Відмова від угоди, на її думку, означала б для Британії втрату 400 млн. доларів.

У вересні 1982 р. М. Тетчер офіційно заявила про виконання рішення щодо постачання турбін до Радянського Союзу. Так британський уряд рішуче ставав на шлях розширення британсько-радянських економічних зв'язків, тримаючись осторонь від США, ризикуючи ускладненням відносин з ними [3, с. 115].

Під час наступної зустрічі М. Тетчер та В. Попова у 1982 р. прем'єр відзначала, що Англія прагне розвивати відносини з СРСР "але там, де це дійсно необхідно" [4, с. 162]. Британський прем'єр та інші члени уряду вирішили співпрацювати з Радянським Союзом, не зважаючи на відсутність жодних перспектив виведення радянських військ із Афганістану. Однак перешкодою для розширення торговельних зв'язків між двома країнами були також, оголошені Сполученими Штатами у зв'язку з подіями в Польщі, санкції на торгівлю з Радянським Союзом, які стосувались обладнання для газової та нафтової промисловості.

У березні 1983 р. відбулися щорічні збори Британсько-радянської торгової палати, які вперше проводились не в Лондоні, а в Москві. Регулярно відбувалися сесії постійної міжурядової комісії з питань науково-

технічного та торговельно-економічного співробітництва [2, с. 193]. М. Горбачов під час візиту до Британії у грудні 1984 р., виступаючи перед представниками ділових кіл, відзначав, що британсько-радянські відносини варто виводити на новий шлях [5, с. 460]. Протягом перших восьми місяців 1984 р. об'єм постачання британських товарів до СРСР зріс на 47% за умов одночасного значного розширення імпорту радянської продукції до Великої Британії. Якщо у 1983 р. радянський експорт складав практично 1185 млн руб., то в 1984 р. – 1393 млн. Збільшення цих обсягів торгівлі відбулося загалом за рахунок хімічних продуктів, окремих типів машин та побутових приладів. Якщо радянський імпорт із Британії у 1983 р. дорівнював 632 млн руб., то в 1984 р. – 819,4 млн [2, с. 192-193].

Міністр закордонних справ Британії Дж. Хау на зустрічі в Асоціації "Велика Британія – СРСР" у 1984 р. зазначав В. Попову: "Ще в минулому, 1983 році ми натякнули Вам, що британський уряд бажає поліпшення відносин з СРСР, розширення різноманітних контактів, і нам здалося, що Ви, пане посол, зрозуміли цей натяк" [4, с. 164].

У січні 1985 р. голова Ради британської зовнішньої торгівлі Великої Британії лорд Желліко, виступаючи перед членами Ради, заявляв, що економічні структури

обох країн взаємно доповнюють одна одну та існує ймовірність збільшення товарообігу між країнами [2, с. 193].

Британсько-радянське торговельно-економічне співробітництво у 1979 – в першій половині 1980-х рр. було продуктивним, але не стабільним. Причиною цього були: особисте стримане ставлення М. Тетчер до СРСР на початку її прем'єрства, радянське вторгнення до Афганістану та втручання Адміністрації США у перебіг перемовин між Великою Британією та Радянським Союзом. Ці проблеми було вирішено шляхом проведення двосторонніх зустрічей та підписання низки важливих контрактів.

Список використаних джерел

1. Kaser M. Trade relations: patterns and prospects // Soviet – British Relations since 1970's. – С. : Cambridge University Press, 1990. – Р. 193 – 215.
2. Лебедев А. Очерки британской внешней политики (60 – 80-е годы) / А. Лебедев. – М. : Междунар. отношения, 1988. – 303 с.
3. Maitland O. Margaret Thatcher – the first ten years / O. Maitland. – L. : Sidgwick & Jackson, 1989. – 143 p.
4. Попов В. И. Маргарет Тетчер: человек и политик : Взгляд рос. дипломата / В. И. Попов. – 2-е изд., доп. – М. : Междунар. отношения, 2000. – 464 с.
5. Thatcher M. The Downing Street Years / M. Thatcher. – L. : Harper Collins Publishers, 1993. – 914 p.
6. Щелокова И. Н. Проблемы европейской безопасности и политика Англии / И. Н. Щелокова. – М. : Междунар. отношения, 1982. – 168 с.

Надійшла до редколегії 28.01.13

В. Садыкова, асп.

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, Киев

БРИТАНСКО-СОВЕТСКИЕ ТОРГОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОТНОШЕНИЯ (1979 Г. – ПЕРВАЯ ПОЛОВИНА 1980-Х ГГ)

В статье рассматриваются особенности торгово-экономических отношений Великобритании и Советского Союза в 1979 г. – первой половине 1980-х гг. Автор анализирует проблемы торговой политики обеих стран и их сотрудничества в этой сфере.

Ключевые слова: Великобритания, Советский Союз, торговая политика.

V. Sadykova, post-graduate student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

BRITISH-SOVIET TRADE-ECONOMIC RELATIONS (1979 – FIRST PART OF 1980'S)

This article is devoted to the problem of trade-economic relations between Great Britain and the USSR in 1979 – at the first part of 1980's. The author analyses the problems of British and Soviet trade policy and their cooperation in this field.

Key words: Great Britain, Soviet Union, trade policy.

УДК 930.253:94(477:560)"1918/1922"

Б. Сергійчук, канд. іст. наук
Міністерство закордонних справ України, Київ

НОВІ ДОКУМЕНТИ З ОСМАНСЬКИХ АРХІВІВ ПРО УКРАЇНСЬКО – ТУРЕЦЬКІ ЗВ'ЯЗКИ В 1918 – 1922 РОКАХ

У зазначеній статті йдеться мова про досі не відомі українським вченим документи, що були віднайдені в Османському архіві при Кабінеті Міністрів Турецької Республіки, та які по-новому проливають світло на характер українсько-турецьких відносин у 1918-1922 роках та на міжнародне становище України у зазначений період.

Ключові слова: Туреччина, Україна, Османський архів.

Тривалий час українська історична наука не користувалася системно документами з турецьких архівів, що, зрозуміло, занижувало рівень досліджень, не давало можливості всебічно оцінювати історичні процеси в українсько-турецьких відносинах. І лише тепер ми впритул підійшли до системного використання документальних матеріалів з османських архівів. Насамперед мушу визнати, що це вдалося зробити за допомогою викладача Стамбульського університету Мехмета Фахріфурата, що підказує нам, де треба шукати матеріали на українську тематику серед величезних масивів архівних документів османської доби.

Насамперед хочу зазначити, що завдяки саме його зусиллям цього року нам вдалося випустити в Ізмірі

перший збірник таких матеріалів, що стосуються українсько-турецьких відносин у 1918 – 1921 років. Нас, у першу чергу, зацікавлюють ті власне українські документи, яких ми не знайшли в своїх архівах. Йдеться також про невідому досі Вербальну ноту Посольства УНР в Туреччині 1 березня 1919 року до МЗС Оттоманської Порти щодо відкриття консульських установ України в Трабзоні, Смирні і Єрусалимі.

Виклавши зовнішньо-політичну позицію УНР перед турецькою владою в тих умовах, українські дипломати 1 лютого 1920 року поставили питання перед МЗС Османської Порти щодо відкриття нових консульств нашої держави на території Малої Азії. Усна нота, Посольства УНР, зокрема, зазначала: "Дипломатична місія Республі-